

อาคารประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหารชั้น ๔

จัดแสดงวิวัฒนาการเครื่องแต่งกาย เครื่องแบบ เครื่องหมายยศ และ ส่วนประกอบของเครื่องแบบทหาร ตำรวจสมัยต่างๆ ตั้งแต่สมัยก่อนสุโขทัย สมัย สุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงสมัยปัจจุบัน มีการ จัดแสดงดังนี้

๑. หุ่นเครื่องแบบเต็มยศนายทหาร และนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่

๒. เครื่องหมายยศของทหารและตำรวจ ประกอบด้วย เครื่องหมายยศ เข็ม หรือเครื่องหมายที่แสดงถึงการผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ และเข็มหรือ เครื่องหมายที่แสดงความสามารถต่างๆ

๓. แพรแถบเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในตระกูลและชั้นต่างๆ

๔. หุ่น เครื่องหมาย และการแต่งกายเครื่องแบบทหาร ตำรวจ ในสมัยต่างๆ พร้อมภาพประกอบรวม ๖ สมัย ซึ่งแต่ละสมัยมีวิวัฒนาการ ดังนี้

เกร็ดเสริม

หุ่นซีฟิ่งที่จัดแสดง เป็นหุ่นที่ทำจากไฟเบอร์กลาส เนื้อหุ่นจะแข็งมีความทนทานสามารถอยู่ในอากาศร้อนได้ โดยเน้น ๔ หุ่นสำคัญ ถือว่าเป็นพระ บิดาหรือตัวแทนของแต่ละเหล่าทัพ สร้างด้วยงบประมาณหุ่นละ ๒๕๐,๐๐๐ บาท และอีก ๑๕ หุ่นที่เหลือใช้งบประมาณหุ่นละประมาณ ๔๐,๐๐๐ บาท

หุ่นบุคคลสำคัญ

หุ่นจอมพลพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช

ประสูติ ๗ พฤศจิกายน ๒๔๑๙ สิ้นพระชนม์ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๖ ทรงเป็น พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับเจ้าจอมมารดา ทับทิม พระชายาคือ หม่อมเจ้าหญิงประวาศสวัสดิ์ ภายหลังที่พระชายาได้ สิ้นชีพตักษัย ได้ทรงเสกสมรสกับ หม่อมเจ้าหญิง สุนนมาลย์ พระนามเดิม พระองค์เจ้าจรัสประวัติกษัตริย์ ตันราชสกุล จิตรประวัติ ทรงได้รับการเชิดชูให้เป็น "บิดาแห่งกองทัพบกไทย"

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญที่ได้รับพระราชทาน

- พ.ศ.๒๔๓๖ ปฐมจุลจอมเกล้า

- พ.ศ.๒๔๔๐ ภราดรมหาจักรีบรมราชวงศ์ และเหรียญดุษฎีมาลา เข็ม

ศิลปวิทยา

- พ.ศ.๒๔๔๓ มหาสุรภรณ์มงกุฎสยาม ชั้นที่ ๑ และปฐม จุลจอมเกล้าพิเศษ

- พ.ศ.๒๔๔๔ มหาวราภรณ์ช้างเผือก ชั้นที่ ๑ และเหรียญรัตนา ภรณ์ รัชกาลที่ ๕ ชั้นที่ ๒

- พ.ศ.๒๔๕๒ เหรียญจักรมาลา

- พ.ศ.๒๔๕๓ เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๖ ชั้นที่ ๑

- พ.ศ.๒๔๕๔ ตรารัตนวราภรณ์และนพรัตน์ราชวราภรณ์ (ทรง ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเหรียญต่างประเทศอีกจำนวนมาก)

หุ่นพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

พระนามเดิม พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ พระราชโอรสองค์ที่ ๒๘ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ กับเจ้าจอมมารดาโหมด ต้นราชสกุล "อาภากร" ทรงได้รับเชิดชูให้เป็น "พระบิดาแห่งกองทัพเรือไทย" ภายหลังที่ทรงลาออกจากราชการ พระองค์ได้ทุ่มเทเวลาศึกษาตำราวิชา เพื่อรักษาผู้ป่วยประชาชนทั่วไป โดยไม่เปิดเผยพระองค์ แต่คนทั่วไปจะรู้จักในนาม "หมอปอ" ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๑ รัชกาลที่ ๖ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์กลับมารับราชการต่อ ในชั้นปลายพระชนม์ชีพ ได้ลาออกเพื่อจะไปทำสวนที่ชุมพร แต่ทรงประชวรเป็นพระโรคหัดใหญ่ สิ้นพระชนม์ที่ ต.ทรายรี อ.เมืองชุมพร ขณะพระชนมายุได้ ๔๔ พรรษา ปัจจุบันนี้ประชาชนทั่วไปต่างเรียกพระองค์ว่า "เสด็จเดี่ยว"

หุ่นจอมพลอากาศพื้น รณนภากาศ ฤทธาคนี

มีนามเดิมว่า พื้น ฤทธาคนี เป็นบุตรของนายฟุ้ง ฤทธาคนี และนางพุดตาน ฤทธาคนี ศึกษาที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ช่วงสงครามอินโดจีน เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๘๔ ขณะนั้นท่านมียศเป็น นาวาอากาศโท ขุนรณนภากาศ ดำรงตำแหน่งรองเสนาธิการทหารอากาศ เป็นผู้บังคับฝูงบินพิบูลสงคราม นำเครื่องบินไปทิ้งระเบิดทำลายฐานทัพฝรั่งเศส ที่เมืองสตริงตรง พระตะบองและเสียมราฐ

ท่านได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นจอมพลอากาศ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นจอมพลอากาศคนแรกของกองทัพอากาศไทย เกษียณอายุราชการที่กองบัญชาการทหารสูงสุด ในปี พ.ศ.๒๕๐๔

จอมพลอากาศพื้น รณนภากาศ ฤทธาคนี เสียชีวิตลงเมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๓๐ สิริอายุ ๘๗ ปี

คทาจอมพลเริ่มมีการใช้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังจากที่ทรงปรับปรุงกิจการทหารให้เป็นแบบสากล โดยคทาจอมพลแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ เป็นคทาเครื่องต้นของมหากษัตริย์

ประเภทที่ ๒ เป็นคทาสำหรับ พระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งดำรงพระยศเป็นจอมพล

ประเภทที่ ๓ เป็นคทาสำหรับผู้ที่ดำรงยศเป็นจอมพล โดยทั่วไปของทั้ง ๓ เหล่าทัพ คือ ทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ

หุ่นพลตำรวจเอกหลวงชาติตระการโกศล (เจียม ลิมปิชาติ)

เกิดวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ.๒๔๔๕ ชื่อเล่น เสือ ท่านเป็นบุตรของ ขุนสมน สุขการ และนางเจือ สมนสุขการ

ผลงานของท่าน

- เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิทยาการพิสูจน์หลักฐาน การจราจร
- เป็นผู้ร่างพระราชบัญญัติจราจร ฉบับแรกขึ้นในประเทศไทย
- เป็นผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ในราวปี พ.ศ.๒๔๘๙
- เป็นประธานกรรมการควบคุมการเลือกตั้งของกระทรวงมหาดไทย
- เป็นปลัดกระทรวงมหาดไทย
- เป็นผู้નાการจัดตั้งสนามกีฬาในภูมิภาค

เกร็ดเสริม

หุ่นขี้ผึ้งที่จัดแสดง เป็นหุ่นขี้ผึ้งผสมไฟเบอร์การ์ด เนื้อหุ่นจะแข็งมีความทนทานสามารถอยู่ในอากาศร้อนได้ โดยเน้น ๔ หุ่นสำคัญ ถือว่าเป็นพระบิดาหรือตัวแทนของแต่ละเหล่าทัพ สร้างด้วยงบประมาณหุ่นละสองแสนห้าหมื่นบาทถ้วน

ก่อนสมัยสุโขทัย

สมัยอาณาจักรน่านเจ้าและเชียงแสน ซึ่งเชื่อว่าอาจจะเป็นบรรพบุรุษของชนชาติไทยนั้น หลักฐานการแต่งกายสมัยนี้หาได้ยาก แทบจะไม่เหลือหลักฐานไว้ให้ศึกษาเลย แต่จากการสันนิษฐานพอจะได้เค้าการแต่งกายพื้นบ้านในท้องถิ่น ซึ่งมักจะนิยมแต่งกายด้วยผ้าฝ้ายย้อมสีน้ำเงินหรือที่เรียกว่า **แบบม่อฮ่อม** ผมไม่ตัดแต่จะเกล้ามวยไว้บนศีรษะ

หุ่นทหารสมัยก่อนสุโขทัย (ทหารสมัยน่านเจ้า)

ประมาณ พ.ศ.๑๑๖๑ – ๑๘๒๗ ไว้ผมมวย สวมเสื้อก๊ัก

เขียนยันต์ นุ่งผ้าหยักรั้ง รัดผ้าประเจียดที่หัวไหล่ ข้อแขน และข้อเท้า มีธนูเป็นอาวุธ (อาวุธมีหลายชนิด) ไม่สวมรองเท้า

เกร็ดเสริม นำภาพวาดจากพิพิธภัณฑน์ไทเป มาเป็นแบบในการปั้นหุ่น

หุ่นทหารสมัยก่อนสุโขทัย (ทหารสมัยเชียงแสน)

ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ – ๑๘ ไว้ผมมวย สวมเสื้อก๊ัก เขียนยันต์

นุ่งผ้าโจงกระเบนสูง สักยันต์ทั้งตัว รัดผ้าประเจียดที่หัวไหล่ ข้อแขน และข้อเท้า ไม่สวมรองเท้า อาวุธดาบสองมือ

เกร็ดเสริม

ผ้าประเจียด ถือเป็นเครื่องรางของขลังอย่างหนึ่ง ซึ่งนำมาจากจักรพรรดิหรือชายผ้าถุงแม่ และอาจใส่สมุนไพรวัวข้างในเพื่อป้องกันยุงและแมลงได้ด้วย

สมัยสุโขทัย

หลักฐานเกี่ยวกับเครื่องแบบทหารและขุนนางราชการสมัยนี้ค่อนข้างหายาก เนื่องจากช่วงเวลานานกว่า ๗๐๐ ปี หลักฐานต่างๆ จึงเหลือน้อย การศึกษาเรื่องราวการแต่งกายของคนสมัยนี้จึงต้องศึกษาจากจารึก จดหมายเหตุชาวต่างประเทศ รูปประติมากรรม และภาพลายเส้นต่างๆ

การแต่งกายขุนนาง เครื่องแบบยศตามตำแหน่ง เช่น หมวก ถ้าเป็นขุนนางระดับสูงใช้หมวกทองคำประดับพลอย ขุนนางชั้นรองลงมา ใช้หมวกทำด้วยแพรตั้ง และทำด้วยกำมะหยี่ สวมกางเกงขายาวครึ่งแข้ง นุ่งโจงกระเบนทับ หูยิงสมัยนี้ไว้ผมยาวแล้วเกล้าผมขึ้นไปมุ่นเป็นมวยไว้กลางกระหม่อมบ้าง ที่ท้ายทอยบ้าง

จากหนังสือจดหมายเหตุจีน เรื่องพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีน ยังกล่าวถึงการแต่งกายของพระเจ้าแผ่นดินสยามว่า “พระเจ้าแผ่นดินไว้พระเกศยาว สวมมงกุฎทำด้วยทองคำประดับเพชรนิลจินดา นายทหารใหญ่ เวลาออกรบสวมหมวกยอดแหลม พระเจ้าแผ่นดินฉลองพระบาทและถุงพระบาททำด้วยแพรตั้งสีแดง ขุนนางสวมรองเท้าทำด้วยหนังโค”

หุ่นทหารสมัยสุโขทัย (หุ่นแรก)

พ.ศ.๑๘๐๐ – ๑๙๘๐ ไม้ผสมมวย ไม่สวมเสื้อ สักยันต์ทั้งตัว นุ่งผ้าโจงกระเบนยาว ไม่สวมรองเท้า อาวุธ คือ หอก

หุ่นทหารสมัยสุโขทัย (หุ่นที่สอง)

ไม้ผสมมวย สวมเสื้อคอกลม แขนสั้น นุ่งกางเกงสามส่วน มีผ้าคาดเอว มีดาบเป็นอาวุธ และมีโล่ ไม่สวมรองเท้า

เกร็ดเสริม ทั้งสองหุ่นนี้นำรูปแบบมาจาก เครื่องปั้นดินเผาตุ๊กตา สังคโลก รูปทหารประจำท่าช้างที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สวมเสื้อแขนสั้น คอกลมลักษณะคล้ายเสื้อยันต์ กางเกงขาสั้นยาวแค้เข้า มีผ้า คาดเอว สวมหมวกทรงประพาส มือขวาถือดาบ มือซ้ายถือโล่

สมัยอยุธยา

กรุงศรีอยุธยาเป็นอาณาจักรใหญ่และเป็นราชธานียาวนานถึง ๔๑๗ ปี ทำให้พัฒนาการด้านรูปแบบเครื่องแต่งกายและการแต่งกายของคนในสมัยนี้วิวัฒนาการไปได้มาก เครื่องแต่งกายจะแสดงฐานะและชนชั้นในสังคมอย่างชัดเจน เจ้านายขุนนาง คหบดี และสามัญชนจะแต่งกายด้วยผ้าผืนแพรพรรณที่แตกต่างกันออกไป เครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์และเครื่องแบบของขุนนางราชการ ตัดเย็บด้วยผ้าจากต่างประเทศที่มีราคาแพง เช่น ผ้าจากอินเดีย เปอร์เซีย และจีน เป็นต้น ส่วนสามัญชนชายหญิง จะแต่งกายด้วยผ้าที่ผลิตในท้องถิ่น เช่น ผ้าฝ้าย และผ้าป่าน จากกฎหมายตราสามดวงระบุว่า เครื่องแบบที่ราชการสวมใส่ รวมทั้งเครื่องเกียรติยศต่างๆ ต้องเป็นของพระเจ้าแผ่นดินพระราชทาน จะแต่งเกिनยศเกินตำแหน่งไม่ได้ มิฉะนั้นจะมีความผิดต่อพระราชอาญา

สำหรับเสื้อทหาร ทั้งนายและพลทหาร ใช้สีแดงเกือบทั้งหมด ในจดหมายเหตุของลาลูแบร์บันทึกไว้ว่า "...ลางที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็โปรดพระราชทานเสื้อชั้นนอก หรือเสื้ออีกชนิดหนึ่งสีแดงสด สำหรับใช้ออกงานพระราชสงครามหรือตามเสด็จพระราชดำเนินประพาสล่าสัตว์เท่านั้น เสื้อชนิดยาวลงมาถึงหัวเข่า มีดุมขัดทางด้านหน้า ๘ หรือ ๑๐ ดุม แขนเสื้อนั้นกว้างไม่มีปีกลดลายแต่อย่างใด และสั้นมากจนปรกลงมาไม่ถึงข้อศอกและเสื้อของนายทหารยาวกว่าเสื้อของพลทหาร" หมวกทหารเป็นหมวกปีกสั้นมาก สั้นพอปิดตีนผมเท่านั้น จอมหมวกสำหรับเจ้านายทหารเอกนั้น สูงดุจจะครอบมวยผมอย่างสูงไว้ภายใน ที่ยอดจอมมีบัวตูมเป็นยอด รองรับด้วยบัวคว่ำ รอบจอมเบื้องขอบล่างมีเกี้ยวกระจัง หมวกทหารชั้นรองลงมาก็เช่นเดียวกัน แต่ยอดจอมแหในตัวไม่มีบัวที่ยอด ที่ขอบล่างรอบจอมมีเกี้ยวกระจัง ส่วนหมวกพลทหารก็เช่นเดียวกับหมวกนายทหารผิดกันแต่ยอดจอมป้านมนไม่แหลมทำให้จอมดูเตี้ยลง ขอบล่างรอบจอมมีเกี้ยวธรรมดา

ในเวลาปกติ ขุนนาง ข้าราชการก็คองุ่นเหมือนชาวบ้านทั่วไป ในโอกาสเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว ตามปกติขุนนาง ข้าราชการก็จะแต่งกายโจงกระเบน สวมเสื้อ บางครั้งไม่สวมเสื้อเนื่องจากอากาศร้อน

หุ่นทหารสมัยอยุธยา (ทหารชาย)

พ.ศ.๑๘๙๓ – ๒๓๑๐ ไม้ผสมทรงหลักแจว หรือทรงมหาตไทย เสื้อคอกลม มีแถบที่แขน (บอกยศ ตำแหน่ง คือ ยศหัวหม่ทะเลวงฟัน ท้าพหน้า) นุ่งกางเกง สามส่วนมีแถบ ผ้าคาดเอว มีดาบเป็นอาวุธ ไม่สวมรองเท้า

หุ่นทหารสมัยอยุธยา (ทหารหญิง)

นักรบหญิง ไว้ผมทรงดอกกระพุ่ม ด้านหลังปล้อยยาว คาดผ้าตะเบงมาน นุ่งผ้าโจงกระเบน อาวุธดาบสองมือ ไม่สวมรองเท้า

เกร็ดเสริม

- นำภาพจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่าง ๆ มาเป็นรูปแบบในการปั้นหุ่น
- ทหารหญิง คือหญิงชาวบ้านทั่วไปที่ร่วมรบเสมอทหารชาย เช่น ชาวบ้านบางระจัน

สมัยธนบุรี

สมัยนี้มีช่วงระยะเวลาสั้นเพียง ๑๕ ปี บ้านเมืองยังไม่สงบจากศึกสงคราม ดังนั้นรูปแบบการแต่งกายจึงไม่ต่างจากกรุงศรีอยุธยาตอนปลายมากนัก คงใช้เครื่องแบบ เครื่องแต่งกายแบบสมัยอยุธยาเป็นส่วนใหญ่

หุ่นทหารสมัยธนบุรี (หุ่นแรก)

พ.ศ.๒๓๑๐ – ๒๓๒๕ ไว้ผมทรงหลักแจว เสื้อคอตั้งผ้าอกแขนยาว มีแถบมีกระบังครอบไหล่ นุ่งกางเกงสามส่วนมีแถบ นุ่งผ้าโจงกระเบนทับ มีผ้าคาดเอว ถือปิ่นคาบศิลา มีเขนงดินปืน (ที่สำหรับดำดินปืน เพื่อบรรจุลงกระบอกปืน) สะพายดาบ ไม่สวมรองเท้า

หุ่นทหารสมัยธนบุรี (กองทัพพายเรือตั้ง)

ไว้ผมทรงหลักแจว เสื้อคอตั้งผ้าอกแขนยาวมีแถบ กางเกงสามส่วนมีแถบ มีผ้าคาดเอว ถือพาย สะพายดาบคู่ ไม่สวมรองเท้า

กองทัพพาย กรมพายมีมาตั้งแต่โบราณ สำหรับพายเรือพระที่นั่ง เรือประเทียบ และเรือกระบวน ในคราวเสด็จพระราชดำเนินงานพระราชสงครามและงานอื่นๆ

เกร็ดเสริม นอกจากจะเป็นทหารพายแล้วยังเป็นนักรบอีกด้วย

สมัยรัตนโกสินทร์

ในช่วงรัชกาลที่ ๑ – ๓ บ้านเมืองอยู่ในช่วงทำนุบำรุงฟื้นฟูให้รุ่งเรืองเหมือนกรุงศรีอยุธยา ดังนั้น ระเบียบแบบแผนต่างๆ รวมทั้งการแต่งกายจึงใช้เช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยาไปด้วย

สมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงมีนโยบายที่จะปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย จึงทรงยกเลิกธรรมเนียมไม่สวมเสื้อเข้าเฝ้า นอกจากนี้ยังทรงคิดประดิษฐ์เสื้อชั้นเป็นเครื่องแบบสำหรับเจ้านาย และข้าราชการได้ใช้สวมเพื่อเป็นระเบียบเดียวกัน เรียกว่า **เสื้อราชการ** ลักษณะเป็นเสื้อตัวตรง ผ่าอกตลอดชาย เสื้อยาวถึงต้นขา คอมีปกตั้งโดยรอบ แขนทรงกระบอกยาวจรดข้อมือ ให้ใช้เวลาเข้ามารับราชการและใช้สวมในเวลาออกงานสำคัญต่างๆ และนุ่งผ้าสมปักชกพก คาดผ้ากราบ ในยามปกติให้ใช้เสื้ออีกชนิดหนึ่งทรงกระบอกแขนยาวสีขาว เครื่องแบบฝ่ายทหารก็จะมีเครื่องแบบเต็มยศและครึ่งยศ ทหารที่จะปฏิบัติงานในเขตพระราชฐานให้นุ่งโจงกระเบน เช่น กองทหารหน้าซึ่งมีหน้าที่รักษาพระนคร ส่วนทหารที่ปฏิบัติงานเขตด้านนอกให้นุ่งกางเกงไทยขาลีบ

สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายอย่างแท้จริง ในการเสด็จประพาสต่างประเทศทั้งในเอเชียและยุโรป ทรงให้ผู้ตามเสด็จเปลี่ยนทรงผม โดยให้ไว้ผมยาวแล้วตัดแบบฝรั่งและเมื่อครั้งเสด็จเมืองกัลกัตตา ประเทศอินเดีย ทรงมีพระราชดำริออกแบบเครื่องแต่งตัวใหม่ โดยให้ช่างตัดฉลองพระองค์เป็นเสื้อคอปิด มีกระดุมตลอดอก เพื่อจะได้ไม่ต้องสวมเสื้อข้างในอีกชั้นหนึ่งแบบฝรั่งซึ่งจะทำให้ร้อนมาก เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) ได้อาสาคิดชื่อเสื้อแบบใหม่ให้ โดยนำคำภาษามคธ คือ ราช รวมกับคำภาษาอังกฤษ คือ แพทเทิร์น (PATTERN) เป็น **ราชแพทเทิร์น** แปลว่า **เสื้อแบบหลวง** ต่อมาเพี้ยนเป็น **ราชปะแตน** เสื้อราชปะแตนจึงกลายเป็นเครื่องแบบของฝ่ายพลเรือนอีกแบบหนึ่ง

ส่วนเครื่องแบบฝ่ายทหารนั้น โปรดให้ปรับปรุงตามแบบเครื่องแบบทหารในยุโรป ทรงมีคำสั่งงดเครื่องแบบทหารนุ่งโจงกระเบนและตราพระราชกำหนดเกี่ยวกับเครื่องแบบทหารถึง ๓ ฉบับ คือพระราชกำหนดเครื่องแต่งตัวทหารราบ ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) พระราชกำหนดเครื่องแต่งตัวทหารเพิ่มเติม ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) และพระราชกำหนดเครื่องแต่งตัวทหารเรือ ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘) นับว่าในรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ เครื่องแบบทหารได้พัฒนามาเป็นรูปแบบที่เป็นสากลอย่างแท้จริง

ในรัชกาลที่ ๖ ทรงจัดตั้งกองเสือป่าขึ้น และได้ทรงตราพระราชกำหนดเครื่องแบบเสือป่า พ.ศ. ๒๔๖๐ ขึ้นด้วย สมัยรัชกาลที่ ๗ บ้านเมืองประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกกองเสือป่าและหน่วยงานที่ไม่จำเป็นหลายหน่วย สำหรับข้าราชการพลเรือนทั่วไปยังคงใช้เครื่องแบบนุ่งผ้าโจงกระเบนสวมเสื้อราชปะแตนตามเดิม ส่วนฝ่ายทหารได้รับการปรับปรุงเครื่องแบบเล็กน้อยเพื่อให้สะดวกและประหยัดขึ้น มีการตราพระราชกำหนดเครื่องแบบทหารบก พ.ศ. ๒๔๗๕ ขึ้นด้วย หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยคณะราษฎร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ มีการประกาศยกเลิกการนุ่งผ้าโจงกระเบน มาเป็นนุ่งกางเกงขายาวแบบฝรั่ง ในรัชกาลที่ ๘ ได้ออกพระราชบัญญัติการแต่งกายของข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๔๗๘ ใช้เครื่องแบบสีทากี สวมหมวกทรงหม้อตาล และรองเท้าวัดหุ้มสันสีดำหรือสีน้ำตาล

หุ่นทหารสมัยรัตนโกสินทร์ (ทหารรักษาพระองค์ สมัยรัชกาลที่ ๔ - ๕)

มีทั้งหมด ๓ หุ่น ดังนี้

๑. หุ่นทหารวังหน้า สมัยรัชกาลที่ ๔

หมวกยอด เสื้อทูนิกสีน้ำเงินเข้ม คาดเข็มขัดสีขาวนอกเสื้อ นุ่งโจงกระเบนสีน้ำเงินเข้ม สวมรองเท้าวางสีด้า ถุงเท้าสีขาว ถือบี้นชไนเดอร์

๑. หุ่นทหารรักษาพระองค์ สมัยรัชกาลที่ ๔

หมวกทรงสูง มีพู่ มีเครื่องหมายหน้าหมวก เสื้อทรงกระบอกคอตั้งแขนยาว มีขลิบปลายแขน เอวปล่อยสีขาว มีกระดุม ๗ เม็ด อินทรธนูมีพู่สีทอง คาดเข็มขัดสีขาวนอกเสื้อ กางเกงสีด้า มีแถบคาดสีขาว สวมรองเท้าวางสีด้า ถือบี้นคาบศิลา

๒. หุ่นทหารวังหน้า สมัยรัชกาลที่ ๕

หมวกยอด เลื่อนทูนิกสีแดง ข้อมือกำมะหยี่ สีดำ บักดินเลื่อมทองขดเป็นลายยันต์ "กิมเขน" กระจุดม ๗ เม็ด คาดเข็มขัดหนังทับเสื้อสายหนังสะพายป่า กางเกงสักหลาดสีน้ำเงินเข้ม มีแถบสีทอง สวมรองเท้าหนังสีดำ คาดกระป๋ิวาว

สมัยปัจจุบัน

เครื่องแบบเครื่องแต่งกายพัฒนาไปจากอดีตค่อนข้างมาก เป็นการพัฒนาไปตามแนวทางที่เป็นสากลทั้งสิ้น มีการปรับปรุงเครื่องแบบข้าราชการพลเรือนครั้งใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ โดยเฉพาะข้าราชการหญิงจะสวมกางเกงเพื่อสะดวกในการเดินทางไปปฏิบัติงานด้วย เครื่องแบบทหารนั้นมีแบบต่างๆ มากมายทั้งสำหรับนายทหารสัญญาบัตร นายทหารประทวน และทหารหญิง มีการออกกฎกระทรวงและระเบียบของเหล่าทัพต่างๆ เกี่ยวกับการแต่งกายที่ชัดเจน เช่น การแต่งเครื่องแบบทหารในโอกาสต่างๆ การแต่งกายเครื่องแบบปฏิบัติราชการ การใช้เครื่องแบบปกติก็แคมเขียวคอแบะ เป็นต้น เครื่องแบบนายทหารสัญญาบัตรของทหารบกนั้นมีถึง ๑๐ ชนิด คือ เครื่องแบบปกติขาว เครื่องแบบปกติก็แคมเขียวคอแบะ เครื่องแบบปกติก็แคมเขียวคอพับ เครื่องแบบฝึก เครื่องแบบสนาม เครื่องแบบครึ่งยศ เครื่องแบบเต็มยศ เครื่องแบบสโมสรวงปิด เครื่องแบบสโมสรวงแข็ง และเครื่องแบบสโมสรวงอ่อน เครื่องแบบเหล่านี้เป็นเครื่องแบบที่เป็นสากลนิยม แต่อย่างไรก็ตาม แม้ในปัจจุบันจะมีเครื่องแต่งกายที่เป็นสากล เว้นข้าราชการในสำนักพระราชวังมีคำสั่งให้ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายได้แก่ มหาดเล็กหลวง ตำรวจหลวงรักษาพระองค์ เจ้าหน้าที่งานพระราชพิธี พนักงานรถยนต์หลวง เรือยนต์หลวง ก็ยังคงต้องแต่งกายตามจารีตประเพณีอันเคยมีมาในราชสำนักแต่กาลก่อน

หุ่นทหารสมัยปัจจุบัน (ทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์)

หุ่นทหารบก

ชุดเต็มยศกรมนักเรียนนายร้อยรักษาพระองค์ ยศร้อยเอก ประกอบกระบี่และถุงมือ

หุ่นทหารเรือ

ชุดเต็มยศกรมนักเรียนนายเรือรักษาพระองค์ ยศเรือเอก ประกอบกระบี่และถุงมือ

หุ่นทหารอากาศ

ชุดเต็มยศกรมนักเรียนนายเรืออากาศรักษาพระองค์ ยศเรืออากาศเอก ประกอบกระบี่และถุงมือ

หุ่นตำรวจ

ชุดเต็มยศกรมนักเรียนนายร้อยตำรวจ ยศร้อยตำรวจเอก ประกอบกระบี่และถุงมือ

ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์

มีหน้าที่ ถวายความปลอดภัยและถวายพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ โดยใกล้ชิด